

Mavludaxon Aliyeva

Andijon davlat chet tillari instituti

Roman-german-slavyan tillari fakulteti talabasi

https://doi.org/10.57033/Peshqadam_Karvoni-2026/1/34

FATVO BERISH MAS'ULIYATI VA IJTIMOYIY TARMOQLARDAGI XAVFLAR

Annotatsiya. Bugungi rivojlanib borayotgan jamiyatimizda fatvo berish mas'uliyati va uning zamonaviy axborot makonidagi o'rni yoritiladi. Ijtimoiy tarmoqlarda diniy savollarga javob berish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, diniy erkinlik va jamiyat barqarorligi o'rtasidagi muvozanat masalasi ko'rib chiqiladi. Shu jihatdan mavzu nafaqat diniy, balki ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatga ham ega.

Kalit so'zlar: fatvo, mas'uliyat, ijtimoiy tarmoqlar, avom, diniy savodxonlik, huquqiy norma.

Abstract. The responsibility of issuing fatwas in our developing society today and its place in the modern information space are highlighted. The problems that arise in the process of answering religious questions on social networks are analyzed. The issue of the balance between religious freedom and social stability is also considered. In this regard, the topic has not only religious, but also social and spiritual significance.

Keywords: fatwa, responsibility, social networks, public, religious literacy, legal norms.

KIRISH

Islomda fatvo – bu oddiy maslahat bo'lmay, balki shar'iy hukmni tushuntirishdir. Fatvo arab tilida “savolga javob berish” ma'nosini anglatadi. Istilohda esa, so'ragan kishiga shar'iy dalil asosida hukm chiqarishga nisbatan ishlatiladi. Ya'ni fatvo – turli fiqhiy savollar bo'yicha yirik musulmon huquqshunoslarining qat'iy fikrlarini ifodalaydi. (M. Saitov) Shu sababli fatvoni har kimdan emas, balki ilm va malakaga ega bo'lgan shaxslardan olinishi lozim va lobuddir. Bugungi kunda esa ijtimoiy tarmoqlar orqali deyarli har kim diniy savollarga javob berishi odatiy holga aylanib qoldi. Bu esa ayrim hollarda noto'g'ri talqinlar va tushunmovchiliklarga sabab bo'lmoqda.

Payg'ambarimiz Muhammad sollalohu alayhi vasallamning oldiga kundalik, iqtisodiy, maishiy turmush bo'yicha savol so'rab kelinganida, u kishi bu savollarga javob bergan. Keyinchalik bu so'z diniy-ilmiy terminga aylanib, dinga oid savol-javob sifatida ishlatilib kelinmoqda.

Fatvo berish nozik masala bo'lib, uni diniy ilmga ega bo'lmagan, Qur'oni karim va hadisi shariflarni ko'rib undan hukm chiqara olmaydigan avom (A. Madvaliyev, 2006:32) odam o'zidan bilimi yuqori, fatvo berishga salohiyati bor ilmi va olim kishidan so'raydi. Qur'ondan dalil: "Agar bilmaydigan bo'lsangiz, zikr ahllaridan so'ranglar" (Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, 2023:33), oyatning ma'nosidan ko'rinib turibdiki avom odam bilmaydigan bo'lsa, zikr ahlga murojaat qilishi kerakligi ta'kidlanmoqda. Imom Molik rahmatullohi alayh aytadi: "Men uchratgan chuqur bilim va tafakkurga ega bo'lgan shaxslardan savol so'ralganda halqumlariga jonlari tiqilgudek holatga tushishar edi. Bizning davrimizdagi fatvo beruvchilar esa fatvo berishga oshiqadi. Vaholanki, ularni qiyomat kuni nima kutib turganini bilmaydi. Agar bilganlarida edi, bunday yo'l tutmasdilar". U zot yana: "Men chuqur bilimga ega bo'lgan yetmishta shaxs fatvo berishga loyiqligim to'g'risida guvohlik bermagunlaricha fatvo bermaganman", – degan ekan. Bundan ko'rinib turibdiki fatvo berish naqadar mas'uliyatli vazifa ekani ko'rinadi. Fatvo beruvchi shaxs Qur'on ilmini yaxshi bilishi, Payg'ambar alayhissalom hadislarini o'qigan, ulamolarning fatvo kitoblarini o'rgangan bo'lishi, har bir masalada nima deyilgani va nima nazarda tutilganini bilishi darkor. Eng zarur tomonlardan biri zamonasini, uning urf-odatlarini, odamlarning ijtimoiy va boshqa jihatlarini bilishi lozim. Fatvo berishda ilm, ehtiyotkorlik va vaziyatni to'g'ri baholash muhim omillardan sanaladi.

Hozirgi kunda Telegram, Instagram, You Tube kabi ijtimoiy tarmoq platformalarda diniy savol-javob sahifalari ko'paygan va diniy bilim olishning muhim manbalaridan biriga aylandi. Avvallari diniy savolga javob olish uchun masjid, madrasa yoki malakali ulamo huzuriga borish talab etilgan bo'lsa, bugun bir necha soniya ichida minglab sahifalar, kanallar va "jonli efir"lar orqali javob topish mumkin. Bu, albatta, zamonaviy inson uchun katta qulaylikdir. Ayniqsa, yoshlar va chekka hududlarda yashovchilar uchun diniy ma'lumotga erkin kirish imkoniyati kengaydi. Biroq mazkur jarayon o'z-o'zidan jiddiy mas'uliyatni ham yuzaga chiqarmoqda. Chunki diniy hukm insonning e'tiqodi, ibodati va kundalik hayotiga bevosita ta'sir qiladigan masaladir.

Ijtimoiy tarmoqlarda kontent tez tarqaladi, biroq uning ilmiy asoslanganligi har doim ham tekshirilmaydi. Ayrim hollarda Qur'on oyatlari yoki hadislar noto'g'ri tarjima qilinadi, manbasi ko'rsatilmaydi yoki zaif rivoyatlar ishonchli dalil sifatida taqdim etiladi. Natijada foydalanuvchi xato diniy tasavvur hosil qiladi. Bu esa diniy savodxonlik darajasining pasayishiga olib kelishi mumkin. Sotsial mediada algoritmlar ko'proq ko'riladigan va muhokama qilinadigan kontentni targ'ib qiladi. Keskin, bahsli yoki

hissiyotga boy chiqishlar esa tezroq auditoriya yig'adi. Shu sababli an'anaviy va ilmiy asoslangan yondashuvdan ko'ra, keskin hukmlar ko'proq tarqalishi mumkin. Bu esa diniy murosasizlik, ijtimoiy ajralish va g'oyaviy qarama-qarshiliklarni kuchaytiradi. Diniy noqonuniy guruhlar qo'shilganda yoki savol berish jarayonida foydalanuvchining ism-sharifi, telefon raqami yoki boshqa shaxsga doir ma'lumotlar oshkor bo'lib qolishi mumkin. Bu esa kiberxavfsizlikka tahdid tug'diradi va shaxsiy daxlsizlikning buzilishiga olib keladi. Yuqoridagi omillar natijasida bir masala yuzasidan turli va o'zaro zid qarashlar ommalashadi. Oddiy foydalanuvchi ishonchli manbani aniqlashda qiynaladi. Bu esa diniy institutlarga nisbatan ishonchning pasayishi ijtimoiy tarmoqlarda bahs va ziddiyatlarning kuchayishi yoshlar ongida diniy identifikatsiya inqiroziga olib keladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, fatvo – bu shar'iy hukmni tushuntirish va fiqhiy masalalarda yo'l ko'rsatish, faqat ilmiy, tajribali ulamolar tomonidan berilishi lozim. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar orqali diniy savol-javoblar tez va qulay bo'lsa-da, bu jarayonda noto'g'ri talqinlar, zaif rivoyatlar va manbasiz ma'lumotlar tarqalishi natijada diniy savodxonlik pasayishi, ijtimoiy nizolar kuchayishi va yoshlar ongida o'z diniy qadriyatlarini aniqlashda chalg'ib qolishi ehtimoli mavjud. Shu bois, diniy masalalarda manbalarni tekshirish, ehtiyotkorlik bilan yondashish va bilimli ulamolarga murojaat qilish muhim ahamiyatga ega.

MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shayx Muhammad sodiq Muhammad Yusuf. 2023. - 333 bet. Tafsiri Hilol. 3-juz. - T.: "Hilol-Nashr"
2. Musa Saitov - Mir Arab o'rta maxsus islom bilim yurti mudarrisi maqolasi. (manbaa:)
3. A. Madvaliyev. 2006. - 32-bet. "O'zbek tilining izohli lug'ati". Toshkent "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi".